

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารั้ครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีหัวข้อในการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1. การบริหารงานของโรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา
2. การบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.1 ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.2 ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.3 รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.4 ข้อดีของการมีส่วนร่วม
 - 2.5 ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.6 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม
3. การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
 - 3.1 ความหมายของสภาพแวดล้อม
 - 3.2 การมีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
4. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การบริหารงานของโรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศจัดตั้งศูนย์ประสานงานการจัดการมัธยมศึกษาศูนย์ที่ 17 (รับผิดชอบโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี และระยอง) เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2552 โดยมีสำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารสำนักงานบริหารยุทธศาสตร์และบูรณาการการศึกษาที่ 5 เลขที่ 111/200 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี และมีพิธีเปิดศูนย์ฯ ในวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 โดยมี นายอำนาจ เวียงพล ผู้อำนวยการโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” เป็นประธานคณะกรรมการศูนย์ประสานงานการจัดการมัธยมศึกษา ศูนย์ที่ 17 ต่อมาในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2552 นายอำนาจ เวียงพล ผู้อำนวยการโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” ได้เกษียณอายุราชการ นายอภิสิทธิ์ รื่นจิตร ผู้อำนวยการโรงเรียนชลราษฎรอำรุง ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการศูนย์ฯ

แทนในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 รัฐสภาได้มีมติเห็นชอบแก้ไขกฎหมาย 3 ฉบับ 1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 2) พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 และ 3) พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับนี้ ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนพิเศษ 98 ง และกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2553 จำนวน 42 เขตพื้นที่ และเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 183 เขตพื้นที่ ศูนย์ประสานงานการจัดการมัธยมศึกษา ศูนย์ที่ 17 ได้จัดตั้งเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 และได้มีคำสั่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ 1155/2553 ลงวันที่ 18 สิงหาคม 2553 แต่งตั้ง นายอภิสิทธิ์ รื่นจิตร ผู้อำนวยการ โรงเรียนชลราษฎรอำรุง รักษาราชการแทน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ต่อมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เปิดสอบคัดเลือกผู้จะมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แต่ผลการสอบมีปัญหาการฟ้องศาลปกครองกลาง โดยศาลปกครองกลางได้มีคำสั่งให้ชะลอการดำเนินการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลผู้ได้รับการคัดเลือกที่ผ่านการพัฒนาแล้วไว้เป็นการชั่วคราว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้มีคำสั่งที่ 51/2554 ลงวันที่ 7 มกราคม 2554 แต่งตั้ง นายสมศักดิ์ ทองเนียม รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 รักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 และแต่งตั้ง นายอภิสิทธิ์ รื่นจิตร ปฏิบัติหน้าที่ที่ปรึกษาผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ต่อมา ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำสั่งในคดีดังกล่าว ในคำสั่งที่ 495/2554 ฉบับลงวันที่ 22 สิงหาคม 2554 ได้มีคำสั่งกลับคำสั่งของศาลปกครอง ส่งผลให้การชะลอการดำเนินการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลผู้ได้รับการคัดเลือกที่ผ่านการพัฒนาแล้วตามคำสั่งศาลปกครองกลาง เป็นอันยกเลิกไป และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถดำเนินการบรรจุ และแต่งตั้งบุคคลผู้ได้รับการคัดเลือกที่ผ่านการพัฒนาแล้วให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาที่ว่างอยู่ต่อไปได้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้มีคำสั่งที่ 1355/2554 ลงวันที่ 26 กันยายน 2554 แต่งตั้ง นายอภิสิทธิ์ รื่นจิตร ผู้อำนวยการ โรงเรียนชลราษฎรอำรุง ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2554 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18, 2555)

โรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา ตั้งอยู่เลขที่ 185 หมู่ 3 ตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 มีบุคลากรทั้งสิ้น 101 คน เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอบ้านฉางสังกัดกองการมัธยมศึกษากรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการมีเนื้อที่

จำนวน 42 ไร่ 3 งาน 7.5 ตารางวา โดยได้รับบริจาคจาก คุณสุธรรม กาญจนกุลและคุณนวลศรี กาญจนกุล เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2518 กรมสามัญศึกษาได้อนุมัติให้เปิดโรงเรียน โดยให้เปิดมัธยมศึกษาตอนต้นประเภทสหศึกษาจำนวน 1 ห้องเรียน ขณะนั้นสถานที่ก่อสร้างโรงเรียนยังไม่เสร็จจึงได้ขออาศัยสถานที่โรงเรียนวัดบ้านฉาง จำนวน 1 ห้องเรียน เพื่อเป็นสถานที่เรียนไปก่อน ขณะเดียวกันหน่วยช่วยเหลือประชาชนจากสนามบินอู่ตะเภาได้ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการริเริ่มตั้งโรงเรียนสร้างอาคารขึ้น 1 หลัง และย้ายมาทำการสอน ณ สถานที่ปัจจุบัน เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2519 จากนั้นกรมสามัญศึกษาได้จัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างอาคารเรียนให้กับโรงเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อยมาโดยมีวิสัยทัศน์ ดังนี้ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นโรงเรียนชั้นนำของชุมชน ปฏิบัติตนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พันธกิจ คือ พัฒนาให้ทุกคนเป็นบุคคลที่สามารถ ปฏิบัติตนดังคุณธรรมนำความรู้ตามนโยบายคุณธรรม 10 ประการ และเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์พร้อมกับสร้างเสริมนิสัยรักการอ่าน พัฒนาระบวนการคิด สามารถใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง"กลยุทธ์ คือกลยุทธ์ที่ 1 เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงความสมานฉันท์สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยกลยุทธ์ที่ 2 ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรวัยเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึงกลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาทุกระดับกลยุทธ์ที่ 4 กระจายอำนาจ และส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับ โรงเรียนกลยุทธ์ที่ 5 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนภาคเอกชน และท้องถิ่นในการจัดการศึกษาจากการวิเคราะห์ บริบทของสถานศึกษาตามโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา ในปีงบประมาณ 2554 (โรงเรียนบ้านฉาง กาญจนกุลวิทยา, 2554)

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมจัดการศึกษามีมานานแล้วทั้งในลักษณะเป็นคณะกรรมการ การเสาะแสวงงาน ทรัพยากร จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอน พัฒนาสถานที่ ตลอดจนการดูแล บำรุงรักษาโรงเรียน การมีส่วนร่วมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จได้โดยง่ายและมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ความหมาย การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างแตกต่างกัน ดังนี้

พูนชัย มหาวงศนันท์ (2540, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การที่บุคลากรในหน่วยงานทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ทิศทางการดำเนินงานต่าง ๆ

และมีความร่วมมือรับผิดชอบ มีความรัก ความผูกพันต่อกัน เพื่อให้การปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

สมเดช สีแสง (2540, หน้า 89) ได้สรุปความหมายของหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการ ภายในขอบเขตหน้าที่ของตน ถือว่าเป็นการบริหารที่ดี และเหมาะสมที่สุดกับคุณสมบัติของมนุษย์ในปัจจุบัน การบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นหลักสำคัญของการบริหารแบบใหม่ที่เรียกว่า การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Control หรือ TQC)

สัมพันธุ์ อุปลาท (2541, หน้า 13) ให้ความหมายของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึงกระบวนการที่ผู้บริหารให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของบุคลากร เป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาการบริหาร

อุทัย บุญประเสริฐ (2546, หน้า 113) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจการใด ๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน

ทรงพล ทรงจำ (2541, หน้า 18) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือการบริหารที่ผู้บริหารหรือเจ้าของกิจการใช้วิธีการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านต่าง ๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการวางแผน ช่วยเสนอแนะข้อคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารตลอดจนการให้โอกาส และอิสระกับกลุ่มที่จะตัดสินใจทำงานภายใต้เป้าหมายและนโยบายที่มอบหมายไว้ให้กว้าง

วิโรจน์ สารรัตนะ (2544, หน้า 59) ได้ให้ทัศนะของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความเกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การมีพันธะผูกพัน ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุ โดยผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น อาจจะประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ

จันทร์านิ สงวนนาม (2543, หน้า 69) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึงการที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และการปฏิบัติงานตลอดจนการประเมินผล

ประกอบ กุลเกลี้ยง (2545, หน้า 27) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ วิธีการบริหารหรือรูปแบบการตัดสินใจ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานหรือการบริหารมีส่วนแสดงความคิดเห็น และอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริหาร

สรุปได้ว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมคือการบริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมวางแผน ร่วมเสนอแนะข้อคิดเห็นให้ข้อมูลร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบและร่วมบริหารจัดการกับผู้บริหารเพื่อให้กิจกรรมนั้นสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วม ได้มีการจำแนกลักษณะหรือประเภทของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันออกไปซึ่งนักวิชาการ ได้กล่าวถึงลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540, หน้า 19) ได้จำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นของการค้นหาปัญหา และสาเหตุ ตลอดจนการตัดสินใจกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และกำหนดทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการ เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลเป็นขั้นของการเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าการดำเนินการงานบรรลุตามวัตถุประสงค์กำหนดไว้หรือไม่ อาจเป็นการประเมินผลย่อยเพื่อดูความก้าวหน้าของการดำเนินงาน หรือการประเมินผลรวมสรุปรวบยอด

กรมสามัญศึกษา (2543 ก, หน้า 6) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมคิดริเริ่มและตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมวางแผน
3. การมีส่วนร่วมดำเนินการ
4. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผล
5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดการศึกษาของโรงเรียน

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, pp. 7 – 26) ได้จำแนกขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจ นั้นประการแรกที่สุดที่จะต้องจัดทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ

ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้จากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการใดบ้าง และจะทำประโยชน์โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือทรัพยากร การบริหารเงินและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้นนอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของการบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

สรุปได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมมีหลายลักษณะเริ่มตั้งแต่การร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล

รูปแบบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ศิริกาญจน์ โสสุม (2542, หน้า 215 – 219) ได้แบ่งรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมแบบเหลื่อมล้ำตามคุณสมบัติของการมีส่วนร่วมเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคลากรผู้มีอำนาจและมีทรัพยากรมากที่สุดในชุมชน ได้แก่ผู้บริหาร โรงเรียน ปรธาณและคณะกรรมการ โรงเรียนเจ้าอาวาส และหัวหน้าโครงการ

1.1 บทบาทที่แสดงในการมีส่วนร่วม ได้แก่ริเริ่มงาน คิดงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน ร่วมงาน ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างหนักแน่นจริงจัง มีอำนาจตัดสินใจที่เปลี่ยนแปลงกิจกรรมที่ดำเนินงานได้

1.2 คุณสมบัติของผู้มีส่วนร่วม ได้แก่ มีอำนาจตามระบบราชการ มีบารมี ได้รับการยอมรับในชุมชน มีทรัพยากรมาก เช่น มีความรู้ มีรายได้ มีเงิน

2. การมีส่วนร่วมเป็นบางส่วน เป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีอำนาจและทรัพยากรปานกลางในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะครู คณะกรรมการในโรงเรียน

กิจกรรมที่มีส่วนร่วม ได้แก่ กิจกรรมตามประเพณี การประชุมต่าง ๆ และการปรับปรุงอาคารสถานที่

2.1 บทบาทที่แสดงในการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมงาน ร่วมมือ ร่วมสนับสนุน ร่วมริเริ่มริเริ่มกิจกรรม บริจาคเงิน สิ่งของเป็นผู้ร่วมดำเนินการ แสดงความคิดเห็นอย่างมั่นใจมีอำนาจในการตัดสินใจ

2.2 คุณสมบัติของผู้ที่มีส่วนร่วม ได้แก่ เป็นคณะทำงานของผู้มีอำนาจในการปกครองมีความรู้ ต้องการงานเพื่อชุมชน

3. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ เป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ที่ไม่มีความรู้และทรัพยากรในชุมชน ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไป โดยกิจกรรมที่ส่วนร่วม คือ กิจกรรมของโรงเรียน งานตามประเพณี งานพิเศษ และการประชุม บทบาทที่แสดงในการมีส่วนร่วม ได้แก่ เป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ให้ความร่วมมือ เป็นผู้ให้การสนับสนุน บริจาคเงิน และสิ่งของที่ร่วมดำเนินการ และแสดงความคิดเห็นบ้าง ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ

ระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ใช้อยู่ในปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับว่าได้ผลในเชิงปฏิบัติมากมี 4 แบบ ดังนี้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2546, หน้า 15 – 17)

1. ระบบการปรึกษาหารือ เป็นการบริหารแบบเปิด โอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปคณะกรรมการต่าง ๆ รูปแบบนี้เป็นการกระจายอำนาจการบริหาร และการตัดสินใจให้ผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ

2. ระบบกลุ่มคุณภาพ เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ระบบคุณภาพแบบนี้เหมาะสำหรับใช้กับพนักงานระดับหัวหน้างานเป็นการฝึกฝนและเปิดโอกาสให้ทำงานร่วมกันเพื่อค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหาตลอดแนวทางแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

3. ระบบข้อเสนอแนะ หลักการปฏิบัติทุกคนได้กรอบแบบแสดงความคิดเห็นตามที่กำหนด และมีคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอตามแบบฟอร์มที่กำหนดหากมีของเสนอแนะใดที่ดี และนำไปปฏิบัติจะได้รับรางวัลตอบแทนแก่ผู้เสนอความคิดเห็น

4. ระบบส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการและรู้สึกผูกพันในการปฏิบัติงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

สรุปได้ว่า การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารเป็นบุคลากรสำคัญที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงาน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานส่วนระดับของการมีส่วนร่วมจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของผู้ร่วมงานและความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ของผู้บริหาร และการเลือกใช้ระบบการบริหาร

ข้อดีของการมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กรและมีประโยชน์หลายประการ ดังนี้ จันทรานี สงวนนาม (2443, หน้า 71) ได้กล่าวข้อดีของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. ก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงานในทุกระดับในองค์กร
2. ลดการขัดแย้งในการทำงาน และเพิ่มความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากขึ้น
3. สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
4. ช่วยให้ผู้ร่วมงานมีสุขภาพจิตที่ดี ทุกคนมีงานทำ
5. สร้างความเป็นประชาธิปไตยในองค์กร
6. ลดค่าใช้จ่าย และใช้ทรัพยากรอย่างทะนุถนอม
7. ช่วยให้การใช้งบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
8. ช่วยให้พนักงานเกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

ขณะเดียวกัน สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2445, หน้า 9 – 10) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีประโยชน์หลายประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด และอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมมีผลทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น
3. การมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
4. การมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน เกิดความมีน้ำใจและความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น
5. การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจที่มีคุณภาพมากขึ้นและส่งเสริมการปรับปรุงงานและความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

สรุปว่า การมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการพัฒนาในหน่วยงานดีขึ้นและจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารด้านต่าง ๆ จะรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน จะก่อให้เกิดความรัก และสามัคคีขึ้น ช่วยให้งานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้นซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ก็จะเกิดขึ้นกับนักเรียนซึ่งถือว่าเป็นผลผลิตที่มีคุณภาพจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีข้อดีอยู่หลายด้านแต่การบริหารแบบมีส่วนร่วมก็มีข้อจำกัดและอุปสรรคในการบริหาร ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องทราบข้อจำกัดเหล่านี้และมีผู้สรุปไว้หลายท่าน ดังนี้

จันทราณี สงวนนาม (2543, หน้า 71) สรุปว่า การที่บริหารจะนำการบริหารในรูปแบบนี้มาใช้ควรจะระมัดระวังถึงข้อจำกัดของการให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เพราะอาจจะทำให้เกิดกลุ่มอิทธิพลขึ้นได้ และก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน ความรับผิดชอบและการกระทำของกลุ่มไม่มีหลักประกันอันใดแน่ชัด เพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้บริหารจึงควรคำนึงถึงผลได้ผลเสีย เช่น ค่าใช้จ่าย เวลา ปัญหา และสถานการณ์ การกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กร เป็นต้น จึงควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจะให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

สมยศ นาวิการ (2545, หน้า 25 – 16) ได้กล่าวถึงอุปสรรคของการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพว่า อุปสรรคเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นกันหลาย ๆ ปัจจัย ดังต่อไปนี้ คือ อุปสรรคทางด้านองค์การ คุณภาพของนโยบาย และระเบียบวิธีการปฏิบัติงาน คุณภาพของเจ้าหน้าที่ โครงสร้างขององค์การ การขาดบรรยากาศสนับสนุน การขาดระบบการให้รางวัลในการมีส่วนร่วม นอกเหนือจากอุปสรรคทางด้านองค์การดังกล่าวแล้วนั้น อุปสรรคบางอย่างเกิดขึ้นจากตัวผู้บริหารเอง ที่ขัดขวางในการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม เช่น ความไม่เข้าใจ การขาดความมั่นคง หรือ ความกลัวที่จะสูญเสียอำนาจการบริหาร ไป เป็นต้น ในส่วนอุปสรรคทางด้านผู้ใต้บังคับบัญชานั้น อาจเกิดขึ้นจากการขาดความสามารถ ขาดความต้องการ การไม่รู้ว่าถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วม และความกลัว นอกเหนือจากนี้ ยังมีอุปสรรคทางด้านสถานการณ์ที่ต้องขึ้นอยู่กับข้อจำกัดในด้าน เวลา งาน และอิทธิพลทางด้านสภาพแวดล้อม

สรุปว่า ข้อจำกัดหรือข้อเสียของการบริหารแบบมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นได้ คือมีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ขาดความคล่องตัวในการบริหารของผู้บริหารเพราะต้องรับฟังนโยบายของหลายฝ่าย ในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานในแต่ละหลายครั้ง ซึ่งผู้บริหารอาจเคยชินในการตัดสินใจแบบเผด็จการซึ่งทำให้การทำงานคล่องตัว รวดเร็ว และผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเองอาจขาดความเข้าใจในขอบเขตหน้าที่ของตนเอง

แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

นักการศึกษาได้ให้แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2546, หน้า 26 – 31) ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องธรรมชาติมนุษย์ (Assumptions about Human Nature) ความเชื่อเรื่องธรรมชาติมนุษย์ตามแนวคิดของ แม็กเกรเกอร์ (McGregor) มีอยู่ 2 แนวทาง คือ ทฤษฎี X และทฤษฎี Y ตามความคิดของทฤษฎี X เชื่อว่า มนุษย์ขี้เกียจ และขาดความรับผิดชอบ ดังนั้น ต้องใช้วิธีการบังคับ หรือควบคุมการทำงานอย่างใกล้ชิด ส่วนทฤษฎี Y เชื่อว่า มนุษย์ขยัน ชอบทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสภาพการทำงานมีความเหมาะสม และคนมีส่วนร่วมในการทำงานโดยไม่ถูกบังคับก็ยังมีความรับผิดชอบมากขึ้น ทฤษฎี Y ให้ข้อคิดว่าการที่บุคคลร่วมมือกันทำงานมีการพัฒนาบุคลากร มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิตการทำงานจะเป็นแรงจูงใจที่มีแก่ครู และนักเรียน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเป็นองค์การของ โรงเรียน (Concept of School Organization) แนวความคิดของการบริหารปัจจุบันเชื่อว่า องค์การมิใช่เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการบรรลุเป้าหมาย หรือผลผลิตเชิงปริมาณเท่านั้น แต่องค์การเป็นสถานที่สำหรับการดำรงชีวิต และการพัฒนาด้วยโรงเรียน มิใช่เป็นเพียงสถานที่ที่เตรียมอนาคตให้เด็กเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ที่นักเรียน ครู และผู้บริหาร ได้อยู่ร่วมกัน อาศัยเติบโต และพัฒนาไปด้วยกัน หากไม่มีการพัฒนาครู และทั้งครู และผู้บริหาร ไม่ได้ร่วมมือกันแล้ว การพัฒนาก็จะไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่องจะไม่ทำให้นักเรียนมีชีวิตการเรียนอย่างมีคุณค่า และมีคุณภาพที่แท้จริงได้ โรงเรียนที่บริหารตามแนวคิดนี้จึงเป็นสถานที่ที่เด็กได้เติบโต ผู้บริหารและครูได้รับการพัฒนา ซึ่งผลการพัฒนาร่วมกันเหล่านี้ ทำให้เกิดผลดีกับประสิทธิภาพโรงเรียนโดยรวม

3. ในด้านรูปแบบการตัดสินใจ (Decision Making Style) การตัดสินใจในระดับสถานศึกษาควรมีลักษณะร่วมมือกันใช้อำนาจ เพราะเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

3.1 ความร่วมมือกันของครู ผู้ปกครอง นักเรียน ตลอดจนศิษย์เก่า จะเป็นการช่วยกันพัฒนาเป้าหมายของ โรงเรียน เพื่อสะท้อนสถานะปัจจุบัน และความต้องการในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น

3.2 เป้าหมายของสถาบันการศึกษาหลายระดับ และภารกิจมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องระดมสติปัญญา แนวความคิดและความพยายามของคนจากหลายฝ่าย เพื่อช่วยให้การบรรลุภารกิจและเป้าหมายเหล่านั้นเกิดได้ดียิ่งขึ้น การตัดสินใจโดยผู้ปกครอง ครู นักเรียน จึงเป็นสิ่งสำคัญ

3.3 ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นการสร้างโอกาส ที่สมาชิก รวมทั้งผู้บริหาร โรงเรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้และพัฒนา เพื่อความเข้าใจร่วมกัน และเพื่อบริหารโรงเรียนได้สำเร็จ

3.4 ความร่วมมือในการตัดสินใจเป็นกระบวนการกระตุ้นให้ครู ผู้ปกครองและนักเรียนมีความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน

4. แบบภาวะผู้นำ (Leadership Style) ทฤษฎีของ Sergiovanni ได้จัดระเบียบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 5 ระดับ คือ ภาวะผู้นำด้านเทคนิค (Technical Leadership) ภาวะผู้นำด้านมนุษย (Human Leadership) ภาวะผู้นำด้านการศึกษา (Educational Leadership) ภาวะผู้นำเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Leadership) ภาวะผู้นำทางวัฒนธรรม (Cultural Leadership) การบริหารแบบมีส่วนร่วม งานมีความซับซ้อนมาก ผู้บริหารจึงต้องประพัตติตนเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องใช้แบบภาวะผู้นำหลายแบบผสมกัน คือ นอกจากจะใช้แบบผู้นำด้านเทคนิคและภาวะผู้นำมนุษยแล้ว ยังต้องใช้ภาวะผู้นำทางการศึกษา ภาวะผู้นำเชิงสัญลักษณ์ และภาวะผู้นำทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

5. กลยุทธ์ใช้อำนาจ (Use of Power) ในการบริหารโดยทั่วไป ความจำเป็นที่ต้องใช้อำนาจเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แต่ตามทฤษฎีที่ว่าด้วยที่มาของอำนาจ (Source of Power) ของ French และ Raven นั้นได้แบ่งที่มาของอำนาจขึ้นพื้นฐานเป็น 5 แบบ ได้แก่ อำนาจการให้รางวัล (Reward Power) อำนาจจากการบังคับ (Coercive Power) อำนาจตามกฎหมาย (Legitimate Power) อำนาจจากการอ้างอิง (Reference Power) และอำนาจจากความรู้ความเชี่ยวชาญ (Expert Power) การใช้อำนาจที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้อง อาจส่งผลเสียต่อการปฏิบัติงาน และความพึงพอใจของสมาชิกได้เป็นอย่างดี การบริหารที่ถูกควบคุมจากภายนอก ผู้บริหารมักให้รางวัลอำนาจจากการบังคับ และอำนาจตามกฎหมายเป็นหลัก แต่การบริหารแบบมีส่วนร่วมมุ่งพัฒนาและกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมมากขึ้น ดังนั้น การใช้ส่วนร่วมจากการอ้างอิงและอำนาจจากความรู้ความเชี่ยวชาญ มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาวิชาชีพครูต่อการเป็นผู้นำและการสนับสนุนให้นักศึกษาและคณาจารย์ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่

6. ทักษะเฉพาะในการบริหาร (Management Skills) ทักษะการบริหารแบบใหม่ ๆ ที่ได้รับการพัฒนาและนำมาใช้ในองค์กร เช่น การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในการวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจ ใช้ทักษะการแก้ไขความขัดแย้ง การใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์กร เป็นต้น การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความจำเป็นต้องใช้ทักษะและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารมากขึ้น

7. การใช้ทรัพยากร (Use of Resources) สถาบันการศึกษามีอำนาจในการใช้และบริหารทรัพยากรด้วยตนเองมากขึ้น การที่สถานศึกษาได้มีอำนาจที่บริหารทรัพยากรเองทำให้สถานศึกษาได้บริหารงานตามสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องสิ้นเปลืองบุคลากรงบประมาณ และเวลาในการควบคุมและตรวจสอบ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 16 – 17) กล่าวว่า การกระทำเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่บุคคลกระทำและกำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัว ให้ความเห็นการกระทำทางสังคม มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การกระทำที่มีเหตุผล (Rational) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการที่เหมาะสมในอันที่จะ บรรลุจุดหมายที่เสี่ยงไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

2. การกระทำที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม (Valuable) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการที่เหมาะสม เพื่อที่จะทำให้ค่านิยมที่สูงที่สุดในชีวิตที่มีความสมบูรณ์พร้อม เป็นการกระทำที่มุ่งด้านจริยธรรม ศาสนาและศีลธรรม เพื่อดำรงไว้เพื่อความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

3. การกระทำแบบประเพณี (Traditional) เป็นการกระทำที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยยึดเอาแบบอย่างที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล

4. การกระทำที่แฝงด้วยเสน่ห์ (Affective) เป็นการกระทำที่คำนึงถึงอารมณ์และความผูกพันทางจิตใจระหว่างผู้กระทำกับวัตถุที่เป็นจุดหมายของการกระทำ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 32 – 33) ได้กล่าวถึง ความต้องการพื้นฐานที่ให้บุคคลแสดงพฤติกรรม มีอยู่ 5 ประการ โดยแยกแยะดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need)
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Need)
3. ความต้องการความรัก (Love and Belongingness Need)
4. ความต้องการการยกย่องนับถือจากคนอื่น หรือมีเกียรติในสังคม (Esteem Need)
5. ความต้องการตามตระหนักรู้ตนเอง (Self – actualization Need)

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537, หน้า 96 – 97) ได้แบ่งภาวะผู้นำออกเป็น 4 แบบ คือ

1. แบบการสั่งเป็นพฤติกรรมมุ่งงานสู่สัมพันธสูง
2. แบบการแนะเป็นพฤติกรรมมุ่งงานสู่สัมพันธสูง
3. แบบการให้มีส่วนร่วมเป็นพฤติกรรมมุ่งงานต่ำสัมพันธสูง
4. แบบการมอบอำนาจเป็นพฤติกรรมมุ่งงานต่ำสัมพันธสูง

ภาวะผู้นำจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และพฤติกรรมผู้นำทั้ง 4 แบบ จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับธรรมชาติของปัญหาและเป็นไปตาม ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่ตลอดเวลา และสูงขึ้นตามลำดับ

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

นักวิชาการและนักศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” (Environment) ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530, หน้า 15) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของ เต็มดวง รัตนทัศนีย์ (2535, หน้า 40) ที่ว่า สิ่งแวดล้อม คือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่รูปธรรม และนามธรรมทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หรือ ที่มนุษย์สร้างขึ้น นอกจากนี้ วิชัย เทียนน้อย และประชา อินทร์แก้ว (2536, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ในทำนองเดียวกันว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็นธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีวงจร และวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ

อุทัย หิรัญโต (2526, หน้า 76 – 77) ได้กล่าวว่าสิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราและ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน หรือกลุ่มคน นิคม ทาแดง และชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2528, หน้า 270) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า หมายถึง การจัดบริเวณโรงเรียน การจัดอาคารเรียน และการจัดห้องเรียน ตลอดจนการตกแต่ง การจัดวาง การติดตั้งวัสดุอุปกรณ์ทั้งหมดที่ทำให้มี อิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียน เกิดมีการสร้างสมความรู้สึกรักคิดความชอบ ความซึ้ง คุณค่า ระบบคำนิยม ตลอดจนสร้างพฤติกรรมและบุคลิกภาพถาวรของผู้เรียน โน้มเอียงไปตามลักษณะ สภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ได้

พัฒน์ สุจันงค์ (2533, หน้า 1) ให้ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา ที่มีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของเรา

สมิทธิ์ สระอุบล (2532, หน้า 2) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่รอบตัวมนุษย์ ทั้งมีชีวิต และ ไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม มีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้าง หรือทำลายปัจจัยอื่น อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ

กรมสามัญศึกษา (2531, หน้า 8 อ้างถึงใน ธเนศ ขำเกิด, 2532) ให้ความหมายบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง การรับรู้หรือความรู้สึกที่สมาชิกในโรงเรียนมีต่อโรงเรียน และอาจรวมถึงการรับรู้สัปดาห์ประทับใจ พอใจ อบอุ่นใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และภาคภูมิใจที่ได้เป็น สมาชิกถ้าสิ่งแวดล้อม ไม่ดีก็จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ขาดความรักความผูกพันต่อโรงเรียน ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เบื่อหน่าย ห่างเหิน เฉยเมิน ว้าเหว่ ฯลฯ

สวัสดิ์ สายประสิทธิ์ (2531, หน้า 628) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ให้ผู้ที่สัมผัสความโน้มน้าวใจไปกับสภาพแวดล้อมนั้น เป็นการปรุงแต่งสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

ให้บรรยากาศโน้มน้าวความรู้สึกสงบ เห็นสิ่งดีงามในธรรมชาติสังคม และสิ่งแวดล้อมของชีวิต ความพึงพอใจที่จะเรียน ทำให้การเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย

พ. โพธิ์ทพพะ (2533, หน้า 33) ได้อธิบายความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนไว้ว่า เป็นการรับรู้ หรือความรู้สึก และทัศนคติที่โรงเรียนได้รับมาจากสมาชิกในโรงเรียน ทั้งในทางที่ดี และไม่ดี ความรู้สึกในทางที่ดีนั้นทำให้เกิดความประทับใจ พอใจ และอบอุ่นใจ มีความรู้สึก เป็นเจ้าของ และภาคภูมิใจต่อโรงเรียน ความรู้สึกที่ไม่ดีนั้น อาจทำให้ขาดความรัก ไม่มีความผูกพัน ปราศจากความเป็นเจ้าของ เกิดความเฉยเมย ความเบื่อหน่าย ความเหินห่าง และความไม่รับผิดชอบ

อนันต์ นามทองคัน (2534, หน้า 7) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า เป็นการ จัดสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวสมาชิกในโรงเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีผลทำให้เกิดความโน้มเอียงไปกับ สภาพแวดล้อมนั้น เกิดความรู้สึก และทัศนคติต่อโรงเรียนทั้งในทางบวก และทางลบ ความรู้สึก ในทางบวกจะทำให้เกิดความประทับใจ อบอุ่นใจ และพอใจ ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ตลอดจนมีความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นสมาชิก ส่วนทางลบนั้นทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย หมางเมิน เกิดความเฉยเมย ปราศจากความเป็นเจ้าของ

อุทัย หิรัญโต (2526, หน้า 76 – 77) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เร้า และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน หรือกลุ่มคน

อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์ (2533, หน้า 8) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง สิ่งที่จะช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียน และผู้สอนได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ได้รวดเร็ว มากยิ่งขึ้น

วิมลสิทธิ์ หริยางกูร (2535, หน้า 2) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง ภาวะใด ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์โดยตรง และทางอ้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่อิทธิพล ต่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์เนื่องจากการเรียนการสอน ในชั้นเรียน จะเป็นรูปแบบกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

บุญช่วย จินดาประพันธ์ (2536, หน้า 81) กล่าวถึง สิ่งแวดล้อม หมายถึง ปัจจัยภายนอก ทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจมีอิทธิพล และผลกระทบต้อโอกาสที่สิ่งมีชีวิตตัวใดตัวหนึ่ง มีชีวิตรอดและ เจริญพันธุ์

อำภา บุญช่วย (2537, หน้า 145) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า การจัด สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวให้ผู้ที่ได้สัมผัสได้มีความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ โรงเรียน จึงต้องมีการปรับปรุงแต่งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวความรู้สึกของนักเรียนให้พอใจ ที่จะเรียนและอยากเรียน

วิทยา จันตา (2552) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) มีความหมายว่า สิ่งต่าง ๆ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่งผลต่อผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบและมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่นห้องเรียนที่ถูกสุขลักษณะ มีแสงสว่างพอเพียง สะอาด สงบ อากาศถ่ายเทมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพเหมาะสม และสนับสนุนการเรียนรู้มีบรรยากาศในการเรียนที่ดี ก็จะส่งผลทางบวกต่อผู้เรียนทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความสุข มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการเรียนหากบรรยากาศเต็มไปด้วยความสกปรกกรังรัง สกปรก เต็มไปด้วยข้าวของที่ไม่เป็นระเบียบก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทำให้บรรยากาศในการเรียนเต็มไปด้วยความเคร่งเครียดผู้สอนก็จะรู้สึกท้อถอย ไม่เป็นผลดีต่อการเรียนการสอนการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับวัย และระดับของผู้เรียนจะเป็นสิ่งที่สนับสนุนทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกรักที่อยากเรียนและเกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้เพิ่มขึ้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีหลายประการได้แก่

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่นห้องเรียนมีความสะดวกสบายมีอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนครบถ้วน ทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนผู้สอนก็มีความสุขในการสอน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความราบรื่นสะดวกรวดเร็ว ตามแผนที่วางไว้
2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนการเรียนรู้หลายด้านเช่นทำให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจเป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนให้มีความสนใจและเกิดแรงจูงใจในการเรียนเปลี่ยนเจตคติไปในทางที่ดีมีความพึงพอใจในการเรียนช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนก็คือ ความรู้สึกที่เกิดจากผู้เรียนความรู้สึกพึงพอใจ สนใจ อยากเรียน อยากรู้ ซึ่งจะเป็นตัวการนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในที่สุดดังนั้นถ้าผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกายภาพจิตภาพ และทางด้านสังคมภาพแล้วจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักดังกล่าวได้
3. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ประสบการณ์การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมตามปกติแล้วการรับรู้และการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ปะทะสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกที่มากระตุ้นประสาทสัมผัสของผู้เรียน การปะทะสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เป็นการสร้างประสบการณ์ ดังนั้น ถ้าเราต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีก็ต้องจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีก่อนแล้วสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านั้น จะเป็นตัวกำหนดประสบการณ์ของผู้เรียนภายหลัง

4. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียนจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาประการหนึ่งก็คือ มุ่งให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่มีการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ตามแบบอย่างที่ยังคมยอมรับกล่าวคือ มีคุณธรรม และจริยธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี มีการประพฤติปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี การที่จะหล่อหลอมพฤติกรรมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั้นต้องใช้เวลา และอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จึงจะสามารถหล่อหลอมเกลาผู้เรียนได้สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยปรับหรือโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นมิตรมีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันตัดสิ้นปัญหาด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้จะค่อย ๆ แทรกซึมเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนสะสมทีละน้อยจนในที่สุดก็จะแสดงออกในลักษณะของบุคลิกภาพรูปแบบในการรับรู้ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ของผู้เรียน

5. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีส่วนช่วยในการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นตัวกำหนดอาณาเขตของการเรียนทำให้มีบรรยากาศที่แตกต่างไปจากกิจกรรมอื่น ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะของสภาพแวดล้อมในสถานเรียนของผู้เรียนเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่จัดไว้อย่างเหมาะสมก็จะรู้จักสำรวมอยู่ในระเบียบวินัยมากขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีการจัด โต๊ะ เก้าอี้ของนักเรียนอย่างมีวัตถุประสงค์ จะช่วยให้การควบคุมชั้นเรียนมีระบบระเบียบและง่ายสำหรับผู้สอนมากขึ้น

6. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นแหล่งทรัพยากรทางการเรียนการจัดการสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวางหลายแห่งเห็นความสำคัญของมุมวิชาการ ศูนย์วิชาการ มุมสื่อการเรียนการสอน ทำให้ทั้งผู้เรียน และผู้สอนสามารถใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลาที่ต้องการเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางได้อย่างดี นอกจากนี้ แหล่งทรัพยากรการเรียนจะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ตลอดจนเป็นการสร้างนิสัยให้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ไม่ยึดติดอยู่เฉพาะความรู้ที่ได้จากผู้สอน

7. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสริมสร้างบรรยากาศในการเรียนสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี จะทำให้บรรยากาศในการเรียนเอื้อต่อการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากที่สุด ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสะดวกสบาย สงบ ปราศจากสิ่งรบกวน จะช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการให้เกิดขึ้นทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาหาความรู้หรือทำกิจกรรมการเรียนต่าง ๆ อย่างตั้งใจ และมีสมาธิยิ่งถ้าผู้สอน และเพื่อนร่วมชั้น

ซึ่งจัดว่าเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านจิตภาพมีบุคลิกลักษณะที่อบอุ่นเป็นมิตรก็จะยังทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์มากยิ่งขึ้น

8. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน การจัดสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเคลื่อนไหวโยกย้าย ทำให้ผู้สอนไปถึงตัวผู้เรียนได้สะดวกตำแหน่งของผู้สอนไม่จำเป็นต้องอยู่น้ำขึ้นเสมอไป ผู้สอนอาจนั่งอยู่ท่ามกลางผู้เรียนเพื่อให้คำปรึกษาแนะแนวทางสภาพแวดล้อมเช่นนี้ช่วยให้ผู้สอนมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้นทำให้ได้รู้จักอุปนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ได้ดีส่วนผู้เรียนจะลดความกลัว และมีความกล้ามากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นมีเจตคติที่ดีต่อผู้สอน

9. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะช่วยลดความเมื่อยล้า หรือความอ่อนเพลียทางด้านสรีระของผู้เรียน เช่น การจัดโต๊ะเก้าอี้ที่มีขนาดพอเหมาะกับร่างกายของผู้เรียนช่วยให้การนั่งสบายสามารถนั่งได้นาน ๆ โดยไม่ปวดหลัง การให้แสงสว่างในห้องเรียนที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนคลายความเมื่อยล้าของสายตาจากนี่ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาด้วย

ดังนั้น สรุปความหมายของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนได้ว่า เป็นการรับรู้หรือความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว สมาชิกในโรงเรียน ทำให้เกิดทัศนคติหรือความรู้สึกต่อโรงเรียนทั้งที่ดีและไม่ดี ความรู้สึกในทางที่ดีจะทำให้จิตใจแจ่มใส มีความรู้สึกในทางที่ดีจะทำให้จิตใจแจ่มใส มีความรักสวรั้งาม รักความสะอาด มีความผูกพัน อยากมาโรงเรียน ส่วนความรู้สึกในทางไม่ดีจะทำให้เกิดเฉยเมย ยินดียินร้าย ขาดความรักความผูกพันต่อโรงเรียน ขาดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบ ซึ่งทัศนคติทั้งทางที่ดี และทางไม่ดีย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินงานและการพัฒนาโรงเรียนในหลาย ๆ ด้าน ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จึงได้นำมาศึกษาค้นคว้าของโรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา จังหวัดระยอง เพื่อจะได้นำมาปรับปรุง และพัฒนาการสร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ต่อไป

การมีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ภายใต้การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาประเทศไทยให้มีความพร้อมในการแข่งขันในเวทีโลกนั้น จะต้องเพิ่มคุณภาพของคนให้มีศักยภาพในการผลิตเพื่อการแข่งขันให้ได้ ซึ่งการลงทุนทางการศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน แต่กระบวนการลงทุนทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ใช้ทุนจำนวนมาก และรูปแบบหลากหลาย ภาครัฐเองซึ่งเป็นองค์กรหลักที่มารับภาระในการลงทุนการศึกษาที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณการจัดการศึกษา และไม่มีหน่วยงานใดที่สามารถแบกรับภารกิจทั้งหมดและตอบสนองความต้องการด้านการเรียนรู้

อันหลากหลายของชุมชนได้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสำคัญเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาลที่สถานศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจนั้น ได้ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ใน มาตรา 87 ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ร่วมตัดสินใจ และตรวจสอบทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทุกด้าน ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553, หน้า 14 – 25) ตามที่กฎหมายบัญญัติถึงเรื่องการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในมาตรา 289 ที่ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอบรมที่เหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 4) จากการที่รัฐธรรมนูญบัญญัติดังที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ และท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เน้นให้ทุกส่วนของสังคม คือ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ เพราะ ผลจากการเกิดความเปลี่ยนแปลงของโลกในทุก ๆ ด้านในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้มีผลกระทบต่อสถานะความเจริญเติบโตทั้งทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา และทุกคนเห็นพ้องต้องกันที่จะต้องมีการเร่งปรับปรุงแก้ไข โดยเฉพาะด้านคุณภาพการจัดการศึกษา จึงได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาขึ้น เพื่อให้การศึกษาของประเทศไทยมีศักยภาพและมีพลังเพียงพอในการที่จะพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ชุมชน เอกชน และองค์กรต่าง ๆ มาร่วมมือกันอย่างจริงจัง

การจัดการศึกษาในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีเป้าหมายที่สำคัญคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดองค์ความรู้ทางความคิด สามารถแก้ปัญหาและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยยึดหลักการจัดการศึกษาในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (1) และ (2) ให้การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษามีเอกภาพด้านนโยบาย และ

มีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบกับมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนา ระหว่างชุมชน และ มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการทั้งทางด้าน วิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ทั้งนี้ให้คณะกรรมการ การศึกษาขึ้นพื้นฐาน ทำหน้าที่กำกับและส่งเสริม สนับสนุนกิจการของสถานศึกษา (สำนักงาน รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547, หน้า 6 – 26) และแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552 – 2559) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ส่งเสริมการมี ส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคม และทุกส่วนของสังคมในการบริหารจัดการศึกษา และสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา จึงกล่าวได้ว่า สถานศึกษากับชุมชนมีความสำคัญในการที่จะต้อง ร่วมมือกันในการจัดการศึกษา ชุมชนจะต้องถือว่าสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่จะต้อง ให้การเอาใจใส่ดูแลและสนับสนุน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีการประสานความร่วมมือในการจัด การศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น ชุมชนต้องมี ส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการศึกษาให้มีความหลากหลาย มีความเหมาะสม สามารถนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากร และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น ที่เอื้อต่อการเรียนรู้มาบริหาร จัดการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และท้องถิ่นให้มากที่สุด ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ส่วนร่วมในการวางแผน เป็นวิธีการหนึ่งที่นำหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมมาใช้ ในกระบวนการวางแผน ซึ่งนักบริหารหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นในลักษณะการทำงาน เป็นกลุ่ม หรือทีม ดังนี้

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2533, หน้า 115 – 120) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นระบบการปรึกษาหารือ เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูป ของคณะกรรมการ (Committee) ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการเฉพาะกิจ คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการโครงการ หรือคณะกรรมการที่มีชื่อเรียกอย่างอื่น รูปแบบนี้เป็นการกระจายอำนาจ

การตัดสินใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานมีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินการ เหมาะสำหรับใช้กับผู้บริหารระดับต้น ขึ้นไป โดยการมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นคณะทำงาน ประสานกรรมการ หรือกรรมการ

ถวิล เกื้อกูลวงศ์ (2530, หน้า 214) เสนอแนะว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนจะเพิ่มปณิธานความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ เป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้บรรลุถึงการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารให้บรรลุผลสำเร็จ นับว่าเป็นกระบวนการที่เป็นวงจรซึ่งประกอบด้วย การยอมรับปัญหาและระบุรายละเอียดของปัญหา วิเคราะห์ปัญหา สร้างกฎเกณฑ์สำหรับการแก้ปัญหาที่เชื่อถือได้อย่างมีระบบ พัฒนาแผนงาน โครงการ และการดำเนินการวางแผน รวมทั้งการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงาน

กิติมา ปรีดีดิลก (2529, หน้า 150) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนจะช่วยให้ทุกคนเข้าใจขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบได้ดีขึ้น มีการปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการรวมตลอดปี และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะช่วยให้ทุกคนสามารถทำงานได้เต็มความสามารถยิ่งขึ้น ทำให้เป้าหมายหลักขององค์กร และวัตถุประสงค์ของหน่วยงานเชื่อมเชื่อมโยงและประสานกันดีขึ้น

จากแนวความคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผน หมายถึง ระบบการทำงานเป็นทีม เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การวางแผนในรูปของคณะกรรมการและรับผิดชอบในการดำเนินงานร่วมกัน โดยมุ่งหวังให้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรเป็นประการสำคัญและสอดคล้องวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

การวางแผนในการจัดสภาพแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย
3. การกำหนดมาตรการ
4. การกำหนดเป้าหมาย
5. การจัดทำแผนงาน งาน/ โครงการ
6. การกำหนดวงเงินค่าใช้จ่าย
7. การจัดทำแผนพัฒนาประจำปี หรือแผนเสนอของงบประมาณประจำปี

การมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดสภาพแวดล้อมจึงควรกำหนดให้ชัดเจนว่ามีขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร และบุคลากรจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนและกิจกรรมนั้นอย่างไรจึงจะทำให้การดำเนินการจัดการศึกษานั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ นั้นในกระบวนการบริหารการศึกษา การวางแผนได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญและมาก่อนภารกิจด้านอื่นเพราะการวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้า เพื่อผลที่จะเกิดในอนาคต การตัดสินใจที่ดีและถูกต้องย่อมส่งผลที่ดีตามมา การวางแผนจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมีการนำไปปฏิบัติ และในการปฏิบัติตามแผนนั้นถ้าหากผู้ปฏิบัติได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นย่อมก่อให้เกิดความผูกพัน และให้ความร่วมมือด้วยดี การให้มีส่วนร่วมในการวางแผนก็คือ การให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบายและแผนงานที่สำคัญ ถ้าปราศจากข้อมูลที่ดีเพียงพอจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของโรงเรียนได้ และทำให้บุคลากรมีขวัญต่ำ ดังนั้น จึงต้องมีระบบสารสนเทศที่ดีหน่วยงานต้องหาหนทางในการกำหนดนโยบาย และแผนวิธีการที่ดีและประโยชน์ที่สุดคือ การให้มีส่วนร่วมในการวางแผนถ้าบุคลากรได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนตามนโยบายย่อมทำให้เข้าใจมากกว่าเพียงให้นำไปปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องควบคู่กับการวางแผนเพื่อจะพัฒนาโรงเรียน และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

2. มีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากร โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านวัตถุ มีการพัฒนาสร้างสรรค์เทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้นมามากมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่การจัดการศึกษาในโรงเรียน จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งปัจจุบันทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยเป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยปรับประยุกต์ให้เข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) มีแนวทางในการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงมีสติปัญญาที่รอบรู้และมีจิตใจที่สำนึกในศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรม และความเพียร มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการให้มากที่สุดในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย

ความหมายของทรัพยากรทางการศึกษา

ทรัพยากร หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลาง ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของคน วัสดุ เงิน หรือ อื่น ๆ ที่จะเป็เครื่องมือช่วยในการดำเนินงานขององค์กรสำเร็จได้

ดริคเกอร์ (Drucker, 2001) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรในการบริหารที่สำคัญคือ 4 Ms ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Materials) และ การจัดการ (Management)

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2541, หน้า 1) ให้ความหมายทรัพยากรทางการศึกษาไว้ว่า หมายถึง ทรัพยากรที่ไม่มีใช้เงิน (Non – financial Resources) และทรัพยากรทางการเงิน (Financial Resources)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546, หน้า 1) ทรัพยากรทางการศึกษา หมายถึง ทรัพยากรที่ไม่มีใช้เงิน (Non – financial Resources) และทรัพยากรทางการเงิน (Financial Resources) ในความหมายแรก ทรัพยากรที่มีใช้การเงินครอบคลุมปัจจัยหลัก ๆ คือ ที่ดิน อาคาร สิ่งก่อสร้าง วัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการผสมผสานการใช้ปัจจัยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และยังให้ความหมายในวงที่แคบว่า ทรัพยากรทางการศึกษา หมายถึง ปัจจัยนำเข้า (Input) ที่นำไปใช้เพื่อจัดการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทภายในสังคม ปัจจัยนำเข้าส่วนใหญ่จะเป็นรูปของเงินงบประมาณ ทั้งด้านรายจ่ายเกี่ยวกับการปฏิบัติงานประจำ เช่น เงินเดือน และค่าตอบแทน ค่าใช้จ่ายวัสดุอุปกรณ์กับรายจ่ายด้านการลงทุน

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ (2541, หน้า 8 – 10) กล่าวว่า Bender ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรไว้ 2 แนวคิด คือ แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ และแนวคิดทางการบริหาร ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. แนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ แบ่งทรัพยากรออกเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 ทรัพยากรมนุษย์

1.2 ทรัพยากรทางกายภาพประกอบด้วย ที่ดิน เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องมือ และวัสดุ/ หรือพลังงาน

1.3 ทรัพยากรการเงิน

1.4 ข้อสนเทศ เช่น ข้อมูลความรู้ Software Hardware

2. แนวคิดทางการบริหาร มีแนวคิดที่แตกต่างกัน 3 แนวคิด คือ

2.1 แนวคิดที่หนึ่งมี 4 ประการ เรียกว่า “4 Ms” ได้แก่ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ สิ่งของ (Materials) และการจัดการ (Management)

2.2 แนวคิดที่สอง มี 3 ประการ เรียกว่า “3 Ms” ได้แก่ คน (Men) เงิน (Money) และการจัดการ (Management)

2.3 แนวคิดที่สาม มี 6 ประการ เรียกว่า “6 Ms” ได้แก่ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ สิ่งของ (Materials) วิธีการ (Method) ตลาด (Market) และเครื่องจักรกล (Machine)

สรุปได้ว่าทรัพยากรการศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการศึกษา ทำให้สถานศึกษาดำเนินการเรียนการสอนหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพและได้ผลตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ช่วยส่งเสริมงานวิชาการให้มีคุณภาพ ช่วยส่งเสริมการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ในสถานศึกษาเป็นศูนย์กลาง หรือตัวกระตุ้นที่ทำให้กิจกรรมของสถานศึกษาดำเนินไปได้ และ

มีบทบาทต่อกิจกรรมหรือการดำเนินการกิจของสถานศึกษาทั้งด้านของปริมาณ และคุณภาพ ผู้บริหารมีส่วนสำคัญในการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ในการการกำหนดนโยบาย และแผนของสถานศึกษา โดยจัดให้มีการทำแผนงานของสถานศึกษาของตนขึ้นเพื่อจะได้ทราบว่า จะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง กำหนดทรัพยากรที่ต้องการ โดยรวบรวมความต้องการด้านทรัพยากร จากแผนงานมีการจำแนกเป็นหมวดหมู่ที่ต้องการอย่างชัดเจน การแสวงหาทรัพยากรโดยแสวงหา จากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ เช่น งบประมาณ เงินรายได้ เงินบริจาคทรัพยากรจากชุมชน การจัดสรร ทรัพยากร โดยจัดเรียงลำดับความสำคัญหรือความพร้อมของโครงการที่จะทำการใช้ทรัพยากร โดยมีการวางแผนการใช้เช่นจะใช้กระดาษในกิจกรรมใด เพื่อมิให้เก็บไว้โดยเปล่าประโยชน์และ ควบคุมการใช้อย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ การประเมินการใช้ เช่น ประเมินผลประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ความเพียงพอ ปัญหา และอุปสรรค ซึ่งต้องอาศัยหลักการบริหารทรัพยากรทางการศึกษา ร่วมกัน ในการบริหารระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องมุ่งตอบสนองเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นความสำคัญของตัวผู้เรียน และเน้นการบริหารที่ใช้โรงเรียน เป็นฐานตามโครงสร้างการกระจายอำนาจ การบริหารทรัพยากรจะเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญ ที่กระตุ้นให้สถานศึกษาดำเนินการเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการจัดการศึกษา ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักการสำคัญหลายประการ ได้แก่ หลักความเป็นธรรม (Equity) หลักความเสมอภาค (Equality) หลักประสิทธิภาพ และประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) หลักความพอเพียง (Adequacy) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) หลักเสรีภาพ (Freedom of Choice) หลักการปฏิบัติได้จริง (Practicality)

ขอบข่ายของการบริหารทรัพยากรการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2544, หน้า 16) ได้กล่าวถึง การระดม ทรัพยากรเพื่อการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2547 – 2553 โดยเน้นการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาด้วยการพัฒนาการมี ส่วนร่วมในการบริหาร โรงเรียนโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

รุ่ง แก้วแดง (2546, หน้า 51) กล่าวถึง การระดมสรรพกำลังทุกส่วนในสังคมเพื่อการจัด การศึกษาทุกส่วนของสังคมทั้งครอบครัว ชุมชน รัฐ เอกชน องค์กรชุมชน สื่อมวลชน จะต้อง ตระหนักสำนึกรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอนแทนการผลักภาระให้เป็น ความรับผิดชอบของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่รัฐต้องมีเจตจำนงที่แน่วแน่และจริงจัง เพราะการศึกษา เป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศเป็น โครงสร้างพื้นฐานทางสติปัญญาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล และความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติโดยรวม

ในขณะที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 1 – 21) ได้ระบุว่าการระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินี้ หมวด 1 มาตรา 9 (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา หมวด 7 มาตรา 57 ให้นหน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการจัดการศึกษา มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สินจากทั้งของรัฐ

ความสำคัญของทรัพยากรการศึกษา

1. ทำให้สถานศึกษาดำเนินการเรียนการสอนหรือพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และได้ผลตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา
2. เป็นการช่วยส่งเสริมงานวิชาการให้มีคุณภาพ
3. เป็นการช่วยส่งเสริมการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ในสถานศึกษา
4. เป็นตัวกลางหรือตัวกระตุ้นที่ทำให้กิจกรรมของสถานศึกษาดำเนินไปได้
5. มีบทบาทต่อกิจกรรมหรือการดำเนินการกิจของสถานศึกษาทั้งด้านของปริมาณและคุณภาพ

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ อยู่มาก โดยเฉพาะด้านคุณภาพผู้เรียน ซึ่งเป็นผลผลิตหลักของสถานศึกษาอันมีที่มาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ความขาดแคลนปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ ครุภัณฑ์ สื่อการเรียนการสอน และแหล่งเรียนรู้ทำให้ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนแต่ละสถานศึกษามีความแตกต่างกันตามปัจจัยข้างต้น จึงทำให้คุณภาพของผู้เรียนไม่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ต้องการจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีงาม โดยมีแนวทางการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา ดังนี้

แนวทางการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษา

สำหรับแนวทางการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาพอสรุปได้ ดังต่อไปนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 15 – 16) ได้ให้แนวทางในการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการศึกษาไว้ในหมวด 8 ตั้งแต่มาตราที่ 58 – 62 ไว้ ดังนี้ มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ

สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา ดังนี้ ให้อำนาจรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด และให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ตามความเหมาะสม และความจำเป็น ทั้งนี้ ให้อำนาจรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุนการอุดหนุน และใช้มาตรการลดหย่อน หรือยกเว้นภาษี

ในปัจจุบัน การปฏิรูปการศึกษาของไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการที่นักเรียนยังต้องเรียนพิเศษ ครูยังต้อง ได้รับการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ อีกมาก ผู้บริหารสถานศึกษาไม่สามารถบริหารจัดการศึกษาในส่วนที่ตนต้องรับผิดชอบได้อย่างเต็มที่ ภาคประชาชนไม่มีความเข้มแข็ง ไม่รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในความรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการศึกษาในชุมชนของตนเอง

ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาจะสำเร็จได้ต้องมุ่งเน้นปฏิรูปใน 4 ด้าน คือ 1) ปฏิรูปด้านสถานศึกษา 2) ปฏิรูปครู 3) ปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอน และ 4) ปฏิรูประบบการบริหารจัดการศึกษา ซึ่งการที่จะปฏิรูปทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าวนั้น ต้องอาศัยการบริหารจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีอิสระในการบริหารจัดการตามหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – based Management: SBM) ซึ่งเป็นการสร้างรากฐานและความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้มุ่งเน้นให้มีการบริหารจัดการศึกษา โดยสถานศึกษากระจายอำนาจการตัดสินใจไปให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการศึกษา ทำให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหารงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และบริหารทั่วไป พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในรูปคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนครู และผู้แทนชุมชน

สรุปว่า การบริหารการศึกษาเพื่อให้ได้คุณภาพนั้น ต้องอาศัยทรัพยากรทางการศึกษา โดยผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาและสามารถบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุผลตามจุดหมายได้ ทรัพยากรทางการศึกษาไม่ว่า จะเป็น คน เงิน วัสดุและการบริหารจัดการ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนทั้งสิ้น ซึ่งในการบริหารจัดการดังกล่าว โรงเรียนจะไม่สามารถบริหารจัดการโดยลำพัง จะต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชน หรือองค์กรภายนอก ในการร่วมระดมทรัพยากรดังกล่าว เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการบริหารแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียน

3. มีส่วนร่วมดำเนินงานตามแผน หมายถึง การดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้นโยบาย บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้การนำแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นการนำโครงการ/ กิจกรรมที่ได้ กำหนดไว้ในแผนไปดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายโดยต้องกำหนดองค์กร หรือบุคคลที่รับผิดชอบ และวิธีการดำเนินการชัดเจน (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2541)

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนจัดเป็นขั้นสำคัญที่สุดของการวางแผนเพราะว่าแผน เป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในเอกสาร ถ้าไม่มีการปฏิบัติก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร ในการปฏิบัติตามแผน จะเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีการดำเนินการตามโครงการที่มีในแผนปฏิบัติการ ประจำปีตามลำดับของโครงการก่อนหลังกำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อได้ ศึกษาและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานแล้วผู้วางแผนงานจะสามารถคาดคะเนได้ว่างานชิ้นหนึ่ง ๆ ควรใช้กำลังคนปฏิบัติงานกี่คนและแผนงานดังกล่าวจะใช้เวลาเท่าใดในแต่ละแผน และควรใช้เวลาเท่าใดตลอดแผนงานเพื่อให้การอ่านแผนงานง่ายยิ่งขึ้นควรจัดทำเป็นตารางแสดงเวลาที่ใช้ปฏิบัติงาน แต่ละอย่างตลอดเวลาการนำแผนไปปฏิบัติเป็นการบ่งบอกถึงการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด ฉะนั้น เพื่อให้การปฏิบัติตามแผนและวัตถุประสงค์การดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงการประหยัด และให้ผลประโยชน์ที่เหมาะสมโดยใช้ทรัพยากร คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับจัดสรร เพื่อการดำเนินงานอย่างแท้จริงการปฏิบัติตามแผนจะเป็นการลงมือปฏิบัติตามโครงการ มีการมอบหมายงาน การจัดสรรทรัพยากร การประสานงาน การควบคุม การปฏิบัติงานเพื่อให้ การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย

การลงมือปฏิบัติตามแผนมีขั้นตอนการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติตามแผนรับแผนที่ได้อนุมัติแล้วเพื่อการดำเนินการ
2. ผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องทำความเข้าใจส่วนประกอบต่าง ๆ ทางเทคนิคของแผน
3. การทำความเข้าใจส่วนต่าง ๆ ของแผนโดยเน้นถึงปัจจัยที่ไม่เกี่ยวกับวิชาการเฉพาะ ด้านหรือเทคนิคแต่มุ่งเน้นไปทางด้านมนุษยสัมพันธ์และปฏิกิริยาของผู้ปฏิบัติที่มีต่อแผน
4. การกำหนดบทบาทของผู้ดำเนินการตามแผน
5. การจัดเตรียมบุคคลผู้ปฏิบัติตามแผนและการกำหนดมอบหมายความรับผิดชอบ
6. การเตรียมแผนดำเนินการหรือแผนปฏิบัติงาน
7. การดำเนินการตามแผน ตามกระบวนการทุกขั้นตอนที่กล่าวมาจะเป็นการเตรียมงาน ล่วงหน้าเพื่อดำเนินการตามแผนจึงมีลักษณะงานของการวางแผนปะปนอยู่ด้วย

8. การแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานทราบถึงโครงการ
 9. การแปลความหมายของแผนให้ผู้ได้บังคับบัญชาทราบ
 10. การชี้แจงให้ผู้ได้บังคับบัญชาทราบถึงความรับผิดชอบเกี่ยวกับการควบคุมงาน
 11. การรวบรวมข้อมูลและตัวเลขที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าของแผน
 12. การตรวจสอบและประเมินข้อมูลและตัวเลข
 13. การปรับปรุงแผนให้เหมาะสม
 14. การรายงานผลการปฏิบัติงานตามแผนตั้งแต่ต้นจนถึงการสิ้นสุดของแผน
- จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าขั้นนำแผนไปปฏิบัติเป็นการปฏิบัติงานตามที่ได้กำหนดไว้ใน

ในแผนงาน หรือโครงการเพื่อให้งานที่กำหนดไว้ในแผนบรรลุเป้าหมายผู้บริหารควรมีกลวิธีในขั้นการนำแผนไปปฏิบัติ การดำเนินการในด้านการเตรียมบุคคล งบประมาณ วิธีการ วัสดุ อุปกรณ์ ก่อนดำเนินการมีการชี้แจงให้ผู้รับผิดชอบและผู้ปฏิบัติงานดำเนินการมีการให้คำแนะนำปรึกษาหารือ มีการควบคุมการปฏิบัติงานและการรายงานตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขทุกระยะของการปฏิบัติงานมีความสำคัญยิ่ง

4. มีส่วนร่วมตรวจสอบเสนอแนะติดตาม และประเมินผลเมื่อโรงเรียนจัดทำแผนปฏิบัติการงบประมาณประจำปีเรียบร้อยแล้วได้จัดระบบกำกับติดตาม ประเมินผลการตรวจสอบ และรายงานผลการปฏิบัติงาน ตามแผนงาน โครงการ กิจกรรม ในรูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2541) ดังนี้

4.1 การกำกับ ติดตาม

4.1.1 จัดทำรูปแบบการกำกับติดตามแผนงาน โครงการ ตามยุทธศาสตร์

4.1.2 จัดผู้รับผิดชอบในการกำกับติดตาม

4.2 การประเมินผล

4.2.1 แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผล

4.2.2 สร้างเครื่องมือประเมินผล

4.2.3 ดำเนินการประเมินผลทั้งก่อนดำเนินโครงการเพื่อดูแลความเป็นไปได้ระหว่างดำเนินโครงการเพื่อดูความก้าวหน้าและปรับปรุง แก้ไขการดำเนินเมื่อสิ้นสุดโครงการเพื่อดูประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินการ

4.3 การตรวจสอบ

4.3.1 การประเมินตนเองตามแผนงาน โครงการ กิจกรรม ที่ปฏิบัติ บันทึกผล เพื่อปรับปรุงพัฒนา

4.3.2 ครู และ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตรวจสอบ ประเมินผล การปฏิบัติงานเพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค และหาแนวทางช่วยเหลือสนับสนุน

4.4 การรายงานผล

4.4.1 รายงานผลการดำเนินงาน เมื่อสิ้นสุดแต่ละกิจกรรมที่กำหนดไว้

4.4.2 เมื่อสิ้นสุดแผนงาน โครงการ กิจกรรมในปีงบประมาณ แต่งตั้งคณะทำงาน สรุปผลการปฏิบัติงาน เพื่อการปรับปรุง แก้ไข กำหนดทิศทางการจัดการศึกษา

4.4.3 เมื่อสิ้นปีการศึกษา โรงเรียนจัดทำรายงานผลการดำเนินงานจัดการศึกษา ต่อหน่วยงานบังคับบัญชา ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น

สรุปว่า ในการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการในขั้นตอนสุดท้าย คือ การตรวจสอบกำกับ ติดตาม เสนอแนะ และสุดท้ายต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค ในการปฏิบัติงาน ตามแผน เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาปรับปรุงงานในปีต่อไปให้ดียิ่งขึ้น และที่สำคัญที่สุด เมื่อมีการตรวจสอบโดยหน่วยงานภายนอกย่อมแสดงให้เห็นถึงความโปร่งใสในการทำงาน ของโรงเรียน

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

สถานภาพของบุคลากร

การพัฒนาโรงเรียน จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีลักษณะและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบุคลากรที่สำคัญได้แก่ ครู ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ตามมาตรา 4 หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ผู้สอน หมายความว่า ครู และคณาจารย์ ในสถานศึกษา ระดับต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ซึ่งสรุปว่า ครูผู้สอนหมายความว่า ผู้ประกอบอาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรีทั้งภาครัฐ และเอกชน

สรุปได้ว่า ครูเป็นบุคลากรหนึ่งที่มีความสำคัญในการอบรมสั่งสอน ให้นักเรียน เป็นผู้มีรู้คู่คุณธรรม พร้อมทั้งจะนำความรู้ไปขยายผลศึกษาต่อ และนำไปสู่การประกอบอาชีพ ได้ในอนาคต และพร้อมกันนี้ก็ได้ทำหน้าที่สอนเพียงอย่างเดียว รวมทั้ง เป็นบุคลากรที่ประสาน สัมพันธ์การทำงานกับผู้บริหารในด้านบริหารสิ่งแวดล้อม และพัฒนาให้ดีขึ้น มีการธำรงรักษา ร่วมพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นบุคลากรหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุน ส่งเสริม เสนอแนะแนวทางการพัฒนาโรงเรียนให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ประกอบไปด้วยตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนศิษย์เก่า ผู้แทนชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมาย ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา ผู้แทน ปกครองส่วนท้องถิ่น ครู ผู้บริหาร ร่วมกันประชุมวางแผน การจัดการศึกษา และจัดสภาพแวดล้อม ของโรงเรียนให้เหมาะสม (โรงเรียนบ้านฉางกาญจนกุลวิทยา, 2554, หน้า 25) ซึ่งสอดคล้องกับ เสริมศักดิ์ วิชาสารณ์ (2537, หน้า 180) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารสถานศึกษาว่า ทฤษฎีที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร สถานศึกษาได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และ 2) การมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหาร

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สถานภาพของบุคลากรที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อความคิดเห็น เกี่ยวกับความพร้อมในการดำเนินงานโดยใช้หลักการบริหาร โรงเรียนเป็นฐานแตกต่างกัน ซึ่งมีงานวิจัยที่แสดงว่าสถานภาพส่งผลต่อการบริหารของโรงเรียน และ ประดับศรี หุ่นทอง (2547) ได้ศึกษาการรับรู้และความพร้อมในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของข้าราชการครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า ความพร้อมในการบริหารโดยใช้โรงเรียน เป็นฐานของข้าราชการครูในโรงเรียนที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน ทั้ง โดยภาพรวม และรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เนื่องจากการศึกษามีส่วนทำให้คนเกิดความคิด ความรู้จักตนเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสังคม สิ่งแวดล้อม ที่ตัวเองอาศัยอยู่ และมีส่วนร่วมอยู่ด้วยอย่างดีขึ้น เนื่องจากระดับการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่มีผล ต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม แนวความคิด และความเชื่อของบุคคล คนในชนบทมักยกย่อง คนที่มีความรู้ และยอมปฏิบัติตาม เพราะถือว่าคนที่มีการศึกษาสูงย่อมมีประสบการณ์ต่าง ๆ มากด้วย ซึ่งเขาคาดการณ์ต่าง ๆ ได้กว้างกว่าคนอื่นที่มีการศึกษาดำกว่า (บพิตร ออมไธสง, 2546, หน้า 47 – 48) ได้ตั้งสมมุติฐานว่า วุฒิการศึกษาต่างกัน จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ในการบริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับ วิรัตน์ สมสินทรัพย์ (2533) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีในกิจกรรมของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน ในอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ตัวแปรวุฒิการศึกษา โดยส่วนรวมแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย ของ จุฑารัตน์ จินประชา (2539) พบว่า สำหรับผู้นำ ชุมชนที่มีการศึกษาต่างกัน จะมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ งามอาจ ไพศาลภูมิ (2546, หน้า 73) ศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาโดยรวมและรายด้าน พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มวุฒิการศึกษาปริญญาตรี หรือสูงกว่าปริญญาตรีต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากกว่ากลุ่มวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี

จากเหตุผลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันย่อมส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแตกต่างกันด้วย ผู้วิจัยจึงนำวุฒิการศึกษามาเป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

สมประสงค์ วิทยาเกียรติ (2543, หน้า 53 – 67) ศึกษาวิจัย เรื่องยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา จากการศึกษพบว่า ประชาชนมีความสนใจในการศึกษามากขึ้น สนใจที่จะส่งเสริมให้บุตรหลานได้รับการศึกษามาก และให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา และสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของประชาชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมการจัดการการศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและประชาชนระหว่างที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง และต่างอำเภอในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา พบว่า ความคิดเห็นไม่แตกต่าง ส่วนความคิดเห็นระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความคิดเห็นแตกต่างกัน

พิมพ์ ตมี่ (2540, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง ความต้องการของผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนวางแผนปรับปรุงเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง การปรับปรุงอาคารเรียน การเอาใจใส่ของครู และอาจารย์ใหญ่ วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดกิจกรรมกีฬา การจัดสภาพแวดล้อม และต้องการมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน ร่วมเป็นคณะกรรมการโรงเรียนร่วมกำหนดนโยบายและวางแผนการปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียน และร่วมประเมินผลการทำงานของโรงเรียน
2. ผู้ปกครองต้องการองค์กรร่วมเป็นวิทยากรพิเศษ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์การเรียน แหล่งความรู้ สถานประกอบการ กิจกรรมแข่งขันทางวิชาการ และต้องการเยี่ยมชมการแสดงผลงานของนักเรียน ต้องการทราบความก้าวหน้าของนักเรียน ต้องการให้ครูแนะนำการสอนการบ้าน การสอนอ่าน การสอนเขียน การสอนเลขคณิต และชี้แจงเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลให้ผู้ปกครอง เข้าใจ

3. ผู้ปกครองต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงห้องน้ำ ก๊อกน้ำ การกำจัดขยะการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ประดับ ปรับปรุงสนามกีฬา สนามเด็กเล่นและถนนในโรงเรียน โดยผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านแรงงาน แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะประสานงานให้ผู้อื่นมาช่วยบริจาคเงินและวัสดุ

4. ผู้ปกครองต้องการให้ครูเยี่ยมบ้านนักเรียน และติดต่อกับครูโดยตรง ต้องการร่วมประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับความประพฤติของนักเรียน การปรับปรุง ระเบียบข้อปฏิบัติของโรงเรียน การลงโทษ และการยกย่องนักเรียน

5. ผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารกลางวัน งานประเพณี กิจกรรมกีฬา การดูแลสุขภาพอนามัยของนักเรียน และต้องการได้รับบริการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมสร้างความสามัคคี การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกอบรมวิชาชีพการใช้วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ บริการด้านสุขภาพอนามัย และข่าวสารความรู้

สัมพันธ์ อุปลา (2541) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ในส่วนของชุมชนโดยตรง พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมในกิจการนักเรียนมากกว่าด้านอื่น ๆ ปัญหาที่สำคัญ คือ ชุมชนเข้าใจว่า ภารกิจการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ บุคลากรในโรงเรียนควรมีนุยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ชุมชนควรมีส่วนร่วมรับรู้การตัดสินใจกำหนดนโยบายโรงเรียนและการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ โรงเรียนพบว่าอยู่ในระดับมากโดยมีส่วนร่วมในเรื่องให้ความคิดเห็นขอแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียนมากกว่าด้านอื่น ๆ

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541, บทคัดย่อ) ศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า เรื่องที่คณะกรรมการศึกษามีส่วนร่วม 5 เรื่อง ได้แก่ การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน การประสานงาน และการประเมิน โดยคณะกรรมการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในระดับมากในเรื่องการประสานงาน ส่วนการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่น ๆ เป็นการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง นอกจากนั้น ยังพบว่าปัจจัยที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมมี 2 กลุ่ม ปัจจัย คือ เกี่ยวกับกรรมการศึกษา ได้แก่ เวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การมีถิ่นกำเนิด หรือมีที่พักอาศัยในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ การเป็นศิษย์เก่า การมีบุตรหลานเรียนอยู่ในโรงเรียนความคาดหวังต่อโรงเรียน การมีความสัมพันธ์กับโรงเรียน ความห่วงใยต่อสวัสดิภาพเด็ก และปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียน ด้านความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์มีความซื่อสัตย์และเป็นคนในท้องถิ่น โดยกำเนิด คุณลักษณะของครู ได้แก่ ครูมีความประพฤติที่ดี มีความรู้ความสามารถ มีความเอาใจใส่เด็ก มีมนุษยสัมพันธ์

ที่ดี มีความเอาใจใส่ต่อเด็ก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเสียสละ การปฏิบัติของโรงเรียนต่อการ
การศึกษา ได้แก่ การให้เกียรติ และการให้โอกาสในการมีส่วนร่วมการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน
การปฏิบัติงานของโรงเรียน ได้แก่ ความมีชื่อเสียงของโรงเรียน และการบริหารการเงินโปร่งใส

นาวิ ยั่งยืน (2544) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วม
บริหารจัดการศึกษา โรงเรียนมัธยมสังกัดกรมสามัญศึกษาส่วนกลางสหวิทยาเขตรัตน โกสินทร์
โดยทำการศึกษาจากตัวแทนชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้แทนองค์กรภาครัฐ ผู้แทนองค์กรเอกชน
ผู้แทนสถานประกอบการ ผู้แทนสถาบันศาสนา ตัวแทนครู ผู้แทนสถาบันสังคมอื่น ๆ และ
คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา
ส่วนกลางสหวิทยาเขตรัตน โกสินทร์เขต 1 ต้องการมีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาอยู่ในระดับมาก
ทุกด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านการบริหารงานบุคลากร ด้านงบประมาณ ตามลำดับ
และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้แทนชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา
อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องการมีส่วนร่วมบริหาร
จัดการศึกษาอยู่ในระดับมากทุกด้าน

เจียมพดล ไชยาลักษณ์ (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการปฏิรูป
โรงเรียน และสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า
การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปโรงเรียน และสถานศึกษาในปัจจุบันประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
ในระดับปานกลาง แต่ต้องการของประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากในทุก ๆ ด้าน
การจัดทำแผนที่ตั้งโรงเรียน ด้านการกำหนดขนาดของโรงเรียน ด้านกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน
ของโรงเรียนกระจายอำนาจ ในการกำหนดนโยบาย และการบริหารโรงเรียน และด้านการจัด
ให้มีองค์กรติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน

ประจวบ สือประสาร (2542) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาของ
คณะกรรมการโรงเรียนขยายโอกาส ในเขตการศึกษา 1 ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการโรงเรียน
มีส่วนร่วมในเรื่องการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงานการประสานงาน
และการประเมิน โดยคณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากร และการประสานงาน
ในระดับมาก ส่วนการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่น ๆ เป็นการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

บรรจบ นาสุริวงศ์ (2546) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการและแนวทางส่งเสริมการบริหาร
จัดการงานอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมตามแนวทางปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา
สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2545 สรุปผลการวิจัย
สภาพการบริหารจัดการงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมตามลักษณะงานทั้ง 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการจัดสร้างอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลน้อย ไม่เพียงพอต่อการให้บริการของนักเรียน ทำให้ขาดงบประมาณในการจัดสร้าง
2. ด้านการใช้อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า มีการกำหนดพื้นที่การใช้อาคารเป็นสัดส่วนชัดเจน มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนมาใช้บริการอยู่เสมอ
3. ด้านการบำรุงรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า มีการสำรวจสภาพอาคารสถานที่สม่ำเสมอให้อยู่ในสภาพที่แข็งแรงปลอดภัย
4. ด้านการควบคุมดูแลสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า ได้จัดให้มีมาตรการ และเวรยามรักษาความปลอดภัยเป็นประจำ
5. ด้านการประเมินผลการใช้อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม พบว่า ได้นำผลการประเมินการใช้อาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมมาพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างคุ้มค่า

ทรงชัย เชื้อเมืองพาน (2542) ทำการศึกษาการบริหารงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนปฏิรูปการศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ หรือทั้งหมดล้วนเห็นความสำคัญ และความจำเป็นของงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่มีต่อภารกิจหลักของโรงเรียนตลอดจนเห็นว่าทางโรงเรียนได้ดำเนินการตามกระบวนการบริหารด้านเนื้อหาครอบคลุมทุกขั้นตอน แต่ที่สำคัญ คือ เกือบทั้งหมด (38 ใน 40 คน) เห็นว่างบประมาณเพื่อการบริหารงานด้านนี้ยังขาดแคลน ไม่เพียงพอต่อความต้องการอย่างยิ่งในการบริหาร ซึ่งทำให้ผลงานที่ปรากฏไม่แตกต่างไปจากงาน หรือผลงานโรงเรียนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนปฏิรูปของอำเภอ โดยหลักการแล้วโรงเรียนอื่น ๆ คือสภาพโรงเรียน ที่ตั้งของโรงเรียน สภาพของอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในขณะศึกษาสภาพห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ด้านต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่ขาดแคลนชำรุดทรุดโทรม และอยู่ห่างไกลความเจริญทำให้ไม่ว่าทางโรงเรียนจะดำเนินการตามกระบวนการบริหารที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ครบถ้วนทุกขั้นตอนแล้วก็ตาม งานอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนก็ยังคงสภาพเดิมไม่ต่างไปจากงานด้านนี้ของโรงเรียนอื่น ๆ ที่อยู่ในสภาพขาดแคลนทรุดโทรม ห่างไกลความเจริญเช่นกัน

นงชนก คุ่มฉาย (2546, หน้า 85) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพปัจจุบันของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับน้อย สภาพปัญหาของชุมชนโดยส่วนร่วม ชุมชนไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากต้องประกอบอาชีพไม่ค่อยมี

วันหยุด เพราะมีความรู้ น้อย ฐานะยากจน ขาดความสามารถทางการศึกษา จึงไม่กล้าแสดงออก สถานศึกษาก็ไม่เห็นความสำคัญของคณอกวงการศึกษา อีกทั้งสถานศึกษาขาดการวางแผน การจัดการ ไม่มีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้หลากหลาย สถานภาพสถานศึกษายังไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงไม่เปิดโอกาส ให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น นอกจากรับรู้ และรับนโยบายทำให้ขาดความร่วมมือจากชุมชนทุกฝ่าย แม้กระทั่งครู อาจารย์

ทินกร หอมกุล (2546) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 พบว่า ตัวแทนชุมชนเสนอแนวทางการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วม ในการจัดการอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีส่วนร่วมการวางแผน ด้านการจัดสรร ทรัพยากร ด้านการประสานงาน ด้านการประเมินผล และด้านการดำเนินการตามแผน ระดับ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตัวแทนชุมชนกลุ่มต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน

แอนนา หงษ์สามสิบเจ็ด (2546) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดแพร่ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับ ร่วมรับรู้ และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับร่วมรับรู้ทุกด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

เสนอ เถาว์ชาติ (2546) ศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดภูเก็ต ผลวิจัย พบว่า เปรียบเทียบการมีบทบาทการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ พบว่าผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทน องค์กร และครูมีส่วนร่วมในระดับมาก ผู้แทนองค์กรชุมชน ศิษย์เก่า และ ผู้ปกครองอยู่ในระดับ ปานกลาง

พงษ์ศักดิ์ อันทรินทร์ (2546) ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของครูในการวางแผน ปฏิบัติการประจำปีในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับการมีส่วนร่วมของครูในการวางแผนปฏิบัติการประจำปีในโรงเรียน ประถมศึกษาในภาพรวม 4 ขั้นตอน อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ขั้นการเตรียมการ ขั้นการวางแผน ขั้นการดำเนินงานตามแผน และขั้นติดตามประเมินผล 2) การมีส่วนร่วมของครูในการวางแผนปฏิบัติการประจำปีในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ระดับการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน 3) ปัญหาในการมีส่วนร่วมที่มี ความถี่มากที่สุด และแนวทางแก้ปัญหาการมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติการแต่ละขั้นตอน มีดังนี้ ขั้นตอนการเตรียมการมีปัญหา บุคลากรไม่ทราบวิธีการทำงาน ขาดความรู้ความเข้าใจ ในงานขั้นเตรียมการ แนวทางแก้ไขปัญหาคือจัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรในโรงเรียน ขั้นตอน

การวางแผน มีปัญหาคือ โรงเรียนขาดข้อมูลในการวางแผนงาน แนวทางแก้ไขคือ จัดระบบสารสนเทศของโรงเรียน ส่วนปัญหาลำดับขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนคือ ผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญในการปฏิบัติงานตามแผน แนวทางแก้ไขคือ แต่งตั้งคณะทำงานให้รับผิดชอบอย่างชัดเจน และผู้บริหารต้องนิเทศควบคุม กำกับติดตามอย่างใกล้ชิด และขั้นตอนการติดตามประเมินผลมีปัญหาในเรื่องขาดการติดตามผลงาน ไม่มีการประเมินผลงานหลังจากการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นแล้ว แนวทางแก้ไขคือ แต่งตั้งคณะทำงานในการประเมินผล

จรัสศรี ธรรมจิต (2545) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความพร้อมในการมีส่วนร่วมตามภารกิจการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมในการมีส่วนร่วมตามภารกิจการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการกำหนดนโยบาย และแผนการพัฒนา และการให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีมีความพร้อมสูงสุด

ลัดดา พลวันนะ (2547) ทำการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ที่มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบภายในสถานศึกษา ที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู และชุมชน โดยจำแนกองค์ประกอบเป็นด้านบทบาท และด้านกระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งด้านบทบาทได้แก่ การบริหารจากแผน และนโยบายการจัดองค์กร และการกำกับติดตาม ส่วนด้านกระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมได้แก่ การมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับสูง การจูงใจบุคลากร การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม มีการกำหนดเป้าหมายขององค์กรร่วมกัน และมีระบบการควบคุมงานที่มีประสิทธิภาพด้านองค์ประกอบจากภายนอกสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านสังคม ซึ่งถ้าเป็นสังคมแบบดั้งเดิม จะมีส่วนร่วมสูง ด้านวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน องค์ประกอบด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งมีการปฏิรูปการเมือง และการศึกษา และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ถ้าชุมชนที่มีเศรษฐกิจดีก็จะมีมีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพยากรสูง

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียน เพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่กำหนดกระบวนการ และแบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ความคิดพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน สภาพแวดล้อมของชุมชน การกำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนตรงกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร โรงเรียน คณะกรรมการ โรงเรียน คณะครู และผู้ปกครองนักเรียน ส่วนกระบวนการ

การมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีขั้นตอนสำคัญ 8 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม การสร้างกิจกรรม การต่อรองเพื่อการดำเนินการ การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และการร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

พันศักดิ์ นิมพานิช (2541) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการบริหารอาคารสถานที่ของโรงเรียนมัธยมในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มีส่วนร่วม 5 เรื่อง ได้แก่ การวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การประสานงาน และการประเมินผล โดยคณะกรรมการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีความร่มรื่นสวยงามมากที่สุด

งานวิจัยต่างประเทศ

เพอร์สัน (Person, 1993, p. 3071 – A) ทำการศึกษาเรื่องการสำรวจหาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับประสิทธิผลที่ได้รับจากการจัดการของวิทยาลัยในรัฐคาโรไลนาเหนือ โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคือผู้บริหาร คณะครูในวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ในวิทยาลัย โดยที่ผู้ตอบกลับจะถือว่า เป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษพบว่า การบริหารอย่างมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญกับประสิทธิผลที่ได้รับจากการจัดการ และจากแบบสอบถามความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ พบว่า แบบสอบถามเกี่ยวกับความพอใจที่ได้รับจากการจัดการซึ่งมี 27 ปีจจัย มีความพึงพอใจ 17 ปีจจัย และแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม จำนวน 10 ปีจจัย เป็นปีจจัยที่ถูกอ้างต้องการให้เกิดในวิทยาลัย และยังพบว่าระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ในปัจจุบันไม่มีผลต่อการยอมรับผลของการจัดการ และถึงแม้ว่าการบริหารในวิทยาลัยไม่สามารถที่จะให้ลูกจ้างในวิทยาลัยดำเนินการได้ทั้งหมด ผู้บริหารก็ควรจะให้การสนับสนุนให้มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์ในการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย ควรมีการนำความรู้ และความชำนาญของคณะครู และบุคลากรในวิทยาลัยควรนำมาผสมผสานให้ควบคู่กับการจัดการอย่างชาญฉลาดของผู้บริหาร ซึ่งจะทำให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานที่ถูกต้องเหมาะสมในวิทยาลัย

สมิท (Smith, 1971, p. 2377 – A อ้างถึงใน พัทธกิจ จอมเมือง, 2541, หน้า 27 – 28) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของคณะกรรมการศึกษาในการวางแผนและการพัฒนาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน พบว่าสมาชิกของคณะกรรมการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน และประชาชนมีความต้องการ

ที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการศึกษาจากประชาชนไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนดำเนินการ เพียงฝ่ายเดียว โดยคณะกรรมการไม่มีส่วนรู้เห็น คณะกรรมการศึกษา และผู้บริหารโรงเรียน เห็นพ้องต้องกันว่าโรงเรียนจะเจริญก้าวหน้าขึ้นไปกว่าเดิมหากได้มีคณะกรรมการดังกล่าวเข้าร่วม กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

มิลเลอร์ (Miller, 1981, p. 1235 – A) ศึกษาผลการใช้อาคารเรียน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ตารางเวลาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสามแห่ง พบว่า 1) สัดส่วนในการให้ห้องเรียนแต่ละอาคารเรียน จะขึ้นอยู่กับขนาดของห้องเรียนและโปรแกรมทางการศึกษา 2) โรงเรียนทั้งสามโรงสามารถรับ นักเรียนเข้าเรียนได้มากขึ้น และใช้พื้นที่ต่อนักเรียนน้อยลงเมื่อได้ใช้ตารางเรียนแบบยืดหยุ่นและ 3) การเปลี่ยนแปลงเวลาเรียนในแต่ละแบบ มีผลต่อการสมัครเข้าเรียนและการใช้เนื้อที่ต่อนักเรียน หนึ่งคน

บรูซ (Bruce, 1999, p. 6028 – A อ้างถึงใน พิทักษ์ จอมเมือง, 2541) ได้ศึกษาวิจัย บทบาท ครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ความคาดหวังของโรงเรียน เกี่ยวกับชุมชนสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่มีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน สำหรับ ความคาดหวังของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษานั้น ผลการวิจัย พบว่า ครูใหญ่คาดหวังที่จะให้ ผู้ปกครองของนักเรียนได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรม หรือวางแผนของโรงเรียน ให้องค์การศาสนา และสถาบันอื่นในสังคมได้หันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการเรียนรู้การอบรมสั่งสอนเด็กให้มากขึ้น ให้การทำงานคาบเกี่ยวระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเด็กด้วย ครู และผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ครูใหญ่มีที่พัก หรือที่อยู่อาศัยอยู่ภายในบริเวณโรงเรียน ครูใหญ่มีความเห็นว่า การสื่อความหมายโรงเรียนกับชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งคือ การที่ทำให้ความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดข่าวหรือการส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

พอลโลซซี่ (Pallozzi, 1981, p. 1481) ศึกษาวิจัยรูปแบบของชุมชนต่อการเข้าไปเกี่ยวกับการตัดสินใจของโรงเรียนท้องถิ่นในมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยสอบถาม คณะกรรมการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่ใช้ในการจัดการศึกษาควรขยายไปเป็นรูปแบบ ของชุมชนเมือง ด้วยการจัดการศึกษาในโรงเรียนควรร่วมกันทุกฝ่าย โรงเรียนไม่ควรยึดติดอยู่กับ นโยบายมากนัก ส่วนฝ่ายชุมชนควรเสนอนโยบายที่ตรงกับความสามารถของตน และสิ่งที่ชุมชน ควรคำนึงคือ ความรับผิดชอบในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นและอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้

จากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และการศึกษาวิจัยได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในความสำเร็จ การบริหาร โรงเรียน การจัดการเรียนการสอนมีผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏขึ้นในห้องเรียน และในโรงเรียน และยอมรับว่าบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในโรงเรียนเป็นผลมาจาก ผู้บริหารโรงเรียน คณะอาจารย์ นักการศึกษา โรง ผู้ปกครอง และนักเรียนทุกคน ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ทำให้ทุกคนมีความสุข ความภาคภูมิใจได้เป็นเจ้าของในการบริหารองค์การต่าง ๆ ในปัจจุบัน จึงได้ให้ความสำคัญ และเน้นการบริหารบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในองค์การ เป็นอย่างมาก ในโรงเรียนก็เช่นเดียวกัน การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนมีครู ลักษณะตามที่หลักสูตรต้องการ จึงไม่ใช่มุ่งให้นักเรียนมีความรู้เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องพัฒนา บรรยากาศในการเรียนการสอนในห้องเรียนและในโรงเรียน ให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่าง ครูนักเรียน โรงเรียน และชุมชน ตลอดทั้งสิ่งต่าง ๆ ในโรงเรียนที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน คือ ความสะอาด ความร่มรื่น ความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะดวกสบาย ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของครู และการอยู่ร่วมกันของนักเรียน

สรุปความว่า แนวทางการจัดการศึกษา โดยการมีส่วนร่วมนั้นต้องมีการสร้างจิตสำนึก และกระแสนำการให้เป็นประชาธิปไตย ด้วยการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังผู้มีส่วนร่วม จัดการศึกษาโดยตรงทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบมีกองทุน เพื่อการศึกษา มีหลักสูตรที่สนองต่อความต้องการของท้องถิ่น มีกระบวนการเรียนรู้ด้วยการทำจริง ปฏิบัติจริง อีกทั้งนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดความภูมิใจ เป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดี งานของชุมชน